

VEILEDER

Saksbehandling i arkeologi

Kulturminneloven § 8 første ledd Søknad om dispensasjon

Vil noen sette i gang tiltak som kan virke inn på automatisk fredete kulturminner på en måte som er nevnt i § 3 første ledd, må vedkommende tidligst mulig før tiltaket planlegges iverksatt melde fra til vedkommende myndighet eller nærmeste politimyndighet. Vedkommende myndighet avgjør snarest mulig om og i tilfelle på hvilken måte tiltaket kan iverksettes. Avgjørelsen kan påklages til departementet innen 6 uker fra underretning om vedtaket er kommet fram til adressaten.

Alle som ønsker å gjennomføre et tiltak som kan virke inn på/medføre inngrep i et automatisk fredet kulturminne, må søke Riksantikvaren om dispensasjon fra kulturminneloven. Dersom Riksantikvaren gir tillatelse til å gjennomføre tiltaket, kan Riksantikvaren stille vilkår for tillatelsen, typisk arkeologisk gransking eller overvåking.

Det er tiltak som ikke krever arealplan som behandles etter kulturminneloven § 8 første ledd.

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og er faglig rådgiver for Klima- og miljødepartementet i utviklingen av den statlige kulturminnepolitikken. Riksantikvaren har også ansvar for at den statlige kulturminnepolitikken blir gjennomført og har i denne sammenheng et overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

Skogplanting innenfor kulturminnelokaliteter er en tiltakstype som normalt er søknadspliktig etter kulturminneloven § 8 første ledd. Ved skogplanting på steder med arkeologiske kulturminner bør det vurderes å benytte stedeegne tresorter, gjerne lauvtrær. Bildet er fra kontrollregistrering i 2010 av et gravfelt i Skien kommune i Telemark.

Foto: May-Liss Bøe Sollund, NIKU/Riksantikvaren

I HVILKE TILFELLER GJELDER BESTEMMELSEN?

§ 8 første ledd gjelder

- Der en tiltakshaver ønsker å sette i gang et tiltak som kan medføre inngrep i et automatisk fredet kulturminne, dvs. tiltak som er «egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredet kulturminne eller fremkalle fare for at dette kan skje» (kulturminneloven § 3, jf. § 4), herunder tiltak i sikringssonen (jf. kulturminneloven § 6), og der tiltaket ikke krever arealplan.
- Ved søknader om forskningsgraving som skal gjennomføres av andre enn det universitetsmuseet som har arkeologisk forvaltningsansvar (jf. ansvarsforskriften §§ 4, 5 og 7).

§ 8 første ledd gjelder ikke

- I situasjoner der det framkommer uforutsette funn (jf. kulturminneloven § 8 andre ledd).
- Ved pålegg om retting/tilbakeføring etter ulovlig gjennomførte tiltak (jf. kulturminneloven § 8 tredje ledd).
- Ved behandling av arealplaner (jf. kulturminneloven § 8 fjerde ledd).
- Der skipsfunn berøres (jf. kulturminneloven § 14).
- Ved forskningsgravinger av det ansvarlige universitetsmuseet (jf. ansvarsforskriften §§ 4, 5 og 7 og kulturminneloven § 11 b).
- Ved skjøtselstiltak foretatt av fylkeskommunen/Sametinget (jf. kulturminneloven § 11 a).

OM BESTEMMELSEN

Kravet om å søke dispensasjon for et tiltak som kan medføre inngrep i et automatisk fredete kulturminne, gjelder både enkeltpersoner, bedrifter og offentlige instanser. Hva som menes med et «inngrep» beskrives i kulturminneloven § 3 (se ramme over).

En tiltakshaver kan ikke iverksette tiltaket før kulturminneforvaltningen har tatt stilling til søknaden.

Søknad om dispensasjon («melding»)

Den som planlegger et tiltak som kan medføre inngrep i et automatisk fredet kulturminne plikter å melde fra til fylkeskommunen/Sametinget, dvs. at tiltakshaveren skal sende en søknad. Søknaden stiles til Riksantikvaren, som har myndighet til å gi dispensasjon.

En tiltakshaver som er usikker på om tiltaket vil virke inn på automatisk fredet kulturminne, skal også henvende seg til fylkeskommunen/Sametinget.

For visse automatisk fredete kulturminner fra middelalder er det imidlertid Riksantikvarens distriktskontor som skal kontaktes. Dette gjelder de åtte middelalderbyene, kirker- og kirkesteder, klostre og borganlegg.

Dispensasjon

Det er Riksantikvaren som har myndighet til å gi dispensasjon, dvs. innvilge tillatelse til inngrepet. I enkelte saker er dispensasjonsmyndigheten delegert til fylkeskommunen/Byantikvaren i Oslo (se ramme s. 5).

I avgjørelsen vil Riksantikvaren veie de kulturminnefaglige verdiene opp mot private og samfunnsmessige hensyn.

Vilkår

Riksantikvaren kan knytte vilkår til en dispensasjon. Vilkårene er vanligvis at det foretas en arkeologisk gransking (utgravning eller overvåking), eller særskilte vernetiltak, jf. kulturminneloven § 10. Vilkårene skal ha saklig sammenheng med tillatelsen og ikke være urimelige for tiltakshaver. Tiltaket kan ikke iverksettes før en eventuell utgravning er ferdigstilt.

Tidsbegrensing

Dispensasjonsvedtak etter kulturminneloven § 8 første ledd tidsbegrenses vanligvis. Dette er normalt tre år, eller at tillatelsen relateres til tiltakets tidsramme.

I saker der det gis statlig tilskudd, settes fristen for igangsetting av tiltaket til ett år (jf. veileder for kulturminneloven § 10). Dette da tilskudd over statsbudsjettet har begrenset gyldighet.

Frister: Forvaltningslovens generelle frister gjelder, jf. forvaltningsloven § 11 a. Fylkeskommunen/Sametinget kan oppgi en konkret frist i oversendelse av saken til Riksantikvaren, men det må beregnes at både forvaltningsmuseet og Riksantikvaren får rimelig tid til å behandle søknaden (vanligvis minimum fire uker til museet og to uker til Riksantikvaren). Dersom det tar uforholdsmessig lang tid før Riksantikvaren kan fatte vedtak, sender direktoratet ut foreløpig svar til søkeren, eventuelt til regional forvaltning som er i kontakt med søkeren.

Vedtak: Riksantikvaren har myndighet til å gi dispensasjon. I tillatelsen kan Riksantikvaren knytte vilkår til en dispensasjon, jf. kulturminneloven § 10. Vilkårene skal ha saklig sammenheng med tillatelsen og ikke være urimelige for tiltakshaveren.

Klage: Riksantikvarens avgjørelse etter kulturminneloven § 8 første ledd er et enkeltvedtak som en tiltakshaver kan påklage, jf. forvaltningsloven § 28. En tiltakshaver kan påklage vedtaket innen bestemmelsens særskilte frist på 6 uker fra underretning om vedtaket er kommet fram til adressaten, dvs. fra det tidspunktet vedtaket er mottatt. Klagen stiles til Klima- og miljødepartementet, men sendes til Riksantikvaren som forbereder klagesaken, eventuelt omgjør sitt eget vedtak.

Enhver med rettslig klageinteresse kan påklage vedtaket. Hvem som anses å ha rettslig klageinteresse varierer fra sak til sak. Foruten sakens parter vil normalt også andre som berøres av vedtaket og frivillige interesseorganisasjoner med kobling til kulturminnevern kunne klage.

Offentlige organer kan også ha klagerett, primært når det offentlige organet har en tilknytning til saken som ville gitt en privatperson klagerett. Når det offentlige organet (eks. fylkeskommunen eller universitetsmuseet) opptrer som offentlig myndighet i saken har det ikke klagerett.

Arkeologiske utgravninger skal normalt ikke igangsettes før klagefristen på vedtaket er utløpt. I motsatt fall bør det innhentes en skriftlig aksept fra tiltakshaveren om at klageretten ikke vil benyttes.

ANSVAR

Kommunen

- har meldeplikt etter kulturminneloven § 25 når de kommer i berøring med tiltak som omfattes av kulturminneloven
- kontakter fylkeskommunen/Sametinget for å avklare om et tiltak kan medføre inngrep i et automatisk fredet kulturminne

Tiltakshaveren (søkeren/eieren/brukeren)

- venter med å sette i gang tiltaket til forholdet til automatisk fredete kulturminner er avklart og alle tillatelser er gitt
- sjekker gjeldende arealplanstatus med kommunen
- orienterer seg om det planlagte tiltaket kommer i, eller i nærheten av, et område med kjente automatisk fredete kulturminner, eller der det er sannsynlig at slike finnes
- sjekker matrikkelen/grunnboken for eiendommen på seeiendom.no, ev. benytter andre nettløsninger som henter inn informasjon om kulturminner fra den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden, slik som gardskart.skogoglandskap.no, eller kulturminnesok.no
- husker på at de fleste automatisk fredete kulturminner enda ikke er kjent, og at det kan være et fredet kulturminne på eiendommen selv om ingen er registrert
- rådfører seg med fylkeskommunen/Sametinget dersom tiltaket *kan* virke inn på/medføre inngrep i et automatisk fredet kulturminne
- vurderer justeringer/alternativer for å unngå inngrep i kulturminnet
- sender en søknad om tiltaket til fylkeskommunen/Sametinget, om inngrep i kulturminnet ikke kan unngås
- varsler umiddelbart fylkeskommunen/Sametinget om et tiltak som det er gitt tillatelse til endres, eller likevel ikke skal gjennomføres

Søknad om tillatelse til inngrep

Søknadsskjema ligger på Riksantikvarens [nettsider](#).

Det er viktig å gi en god beskrivelse av tiltaket, hvor og hvordan det skal gjennomføres, og om det finnes alternativer. Begrunn gjerne hvilken betydning tiltaket har for eieren/brukeren/søkeren. Legg ved kart, eventuelle tegninger og andre illustrasjoner.

Det er ingen søknadsfrist, men en tiltakshaver må søke tidligst mulig før tiltaket planlegges iverksatt. Vær oppmerksom på at det i noen saker kan ta flere måneder før søknaden er ferdigbehandlet. Om det settes vilkår om arkeologiske utgravninger, kan det gå enda lengre tid før tiltaket kan gjennomføres. Dette fordi utgravende instans (universitetsmuseet eller NIKU) må ha tid til å planlegge granskningen, og utgravninger foretas normalt ikke på vinteren.

Fradeling og eiendomsskifte

Fradeling av en tomt med et automatisk fredet kulturminne er i seg selv ikke søknadspliktig etter kulturminneloven. Det er heller ikke et eiendomsskifte. Først når det foreligger et konkret tiltak kan Riksantikvaren behandle en søknad om inngrep i kulturminnet.

Før fradeling foretas er det likevel en fordel å kontakte fylkeskommunen/Sametinget for å finne ut om det finnes automatisk fredete kulturminner på tomten. Alternativer kan da vurderes, og om det er mulig å foreta en justering av tiltaket. Tiltakshaveren kan også få en foreløpig tilbakemelding om en eventuell søknad om dispensasjon vil tilrås av fylkeskommunen/Sametinget.

Automatisk fredete kulturminner som er kjent markeres gjerne med en rune-R på kart, som vist på kartet fra Glein i Nordland.

Skjermdump fra kulturminnesok.no

Kartmerking og data i kulturminnedatabasen Askeladden skal imidlertid ikke brukes til detaljplanlegging. I mange tilfeller er det lenge siden kulturminnene ble registrert og kartfestet, og det kan være feil og mangler. De fleste arkeologiske kulturminner er heller ikke kjent og registrert. Dette betyr at en eiendom kan ha fredete kulturminner, selv om det hittil ikke er registrert noen.

En tiltakshaver skal derfor kontakte fylkeskommunen/Sametinget.

MYNDIGHET OG ARBEIDSOPPGAVER

Fylkeskommunen/Sametinget

- har hovedansvaret for den daglige forvaltningen av automatisk fredete kulturminner
- gir råd til tiltakshaveren i forkant av en ev. søknad om dispensasjon, jf. veiledningsplikten i forvaltningsloven § 11
- koordinerer sakshåndteringen før tilbakemelding til tiltakshaver i saker der flere parter i kulturminneforvaltningen skal vurdere samme sak med ulikt ansvarsområde. Dette kan bl.a. gjelde behov for undersøkelser etter kulturminneloven § 9.
- oversender søknader som gjelder tiltak i sjø og elver til rette sjøfartsmuseum
- oversender søknader til Riksantikvaren for områder hvor det er, eller kan være, automatisk fredete kulturminner fra middelalderen (de åtte middelalderbyene, kirker- og kirkesteder, klostre og borganlegg)
- varsler grunneieren eller brukeren av eiendommen dersom det er behov for å gjennomføre befaring/registrering, jf. kulturminneloven § 11 a
- befarter/registrerer, når det er aktuelt, for å vurdere om og hvordan tiltaket vil virke inn på et automatisk fredet kulturminne, jf. kulturminneloven § 9 og departementets retningslinjer (2015), tilgjengelig på [Riksantikvarens nettsider](#).
- legger inn nye registreringer og retter opp eksisterende data i Askeladden før oversendelse av dispensasjonssaken til Riksantikvaren
- vurderer kulturminneverdi
- vurderer graden av inngrep tiltaket vil medføre i automatisk fredete kulturminner
- vurderer i samråd med tiltakshaveren om tiltaket også medfører andre installasjoner/tiltak som kan virke inn på kulturminner, eksempelvis veier, rør, gjerder, m.m., eller slitasje og annen fare for skade på kulturminner i og utenfor tiltaksområdet
- vurderer alternativer eller justeringer av tiltaket
- gir foreløpig tilbakemelding til tiltakshaveren om inngrepet vil kunne tilrås dersom denne ønsker å søke om dispensasjon
- mottar søknad om dispensasjon
- mottar søknad om forskningsgraving som gjennomføres av andre enn det arkeologiske universitetsmuseet
- bekrefter skriftlig, så snart som mulig, at søknaden er mottatt og redegjør samtidig for saksgang og forventet saksbehandlingstid, jf. forvaltningsloven § 11 a. Er en part representert ved advokat eller annen fullmektig, skal alle henvendelser i saken rettes til denne, jf. forvaltningsloven § 12.
- sørger for at saken er tilstrekkelig opplyst
- henter snarest inn opplysninger som mangler, supplerende informasjon, etc. Søkeren bør anmodes om å oversende disse innen en nærmere angitt frist, og gjøres oppmerksom på at saken ikke kan oversendes Riksantikvaren før de nødvendige opplysningene er mottatt. Saksforberedelsen bør være skriftlig.
- vurderer søknaden når saken er tilstrekkelig opplyst
- oversender saken med en tilråding til Riksantikvaren, med kopi til universitetsmuseet
- koordinerer ev. befaringer/møter der Riksantikvaren og universitetsmuseet kan delta

Delegert myndighet

I visse saker er dispensasjonsmyndigheten delegert til fylkeskommunen/Byantikvaren i Oslo. Dette innebærer en forenkling av saksbehandlingen. I slike saker kan regional kulturminneforvaltning selv undersøke kulturminnet og fatte vedtak om dispensasjon.

Retningslinjene er tilgjengelig på Riksantikvarens [nettsider](#).

Dersom tiltaket også berører kulturminner som ikke omfattes av ordningen, oversendes hele saken til Riksantikvaren. Ved registrering kan likevel fylkeskommunen undersøke de kulturminnene som omfattes av ordningen om delegering av myndighet, og tilrå dispensasjon for disse uten ytterligere vilkår.

MYNDIGHET OG ARBEIDSOPPGAVER

Før Riksantikvarens vedtak skal universitetsmuseet

- fungere som faglig rådgiver for fylkeskommunen/Sametinget og Riksantikvaren
- foreta ev. befaringsammen med fylkeskommunen/Sametinget og ev. Riksantikvaren
- foreta en faglig vurdering av saken
- utarbeide en faglig problemstilling for ev. utgravning, med referanse til faglige program, forskningsprosjekter, kunnskapsstatus, osv.
- sende snarest mulig sin tilråding til Riksantikvaren, vedlagt forslag til prosjektplan og budsjett i tråd med departementets retningslinjer for budsjettering og regnskap (2011), tilgjengelig på [Riksantikvarens nettsider](#). I enkelte tilfeller kan Riksantikvaren avgjøre at det ikke utarbeides prosjektplan.
- ikke utarbeide prosjektplan/budsjett dersom fylkeskommunen/Sametinget har foreslått dispensasjon uten vilkår, og universitetsmuseet er enig, med mindre Riksantikvaren ber om det
- vurdere søknad om forskningsgraving, med prosjektplan og budsjett, som skal gjennomføres av andre enn det universitetsmuseet som har forvaltningsansvar, og uttaler seg til denne i en tilråding til Riksantikvaren

Før Riksantikvarens vedtak skal NIKU

- fungere som faglig rådgiver for Riksantikvaren
- foreta ev. befaringsammen
- på grunnlag av oppdragsbestilling fra Riksantikvaren, utarbeide forslag til prosjektplan og budsjett for særskilte granskinger i tråd med departementets retningslinjer for budsjettering og regnskap (2011), tilgjengelig på [Riksantikvarens nettsider](#)

Etter Riksantikvarens vedtak skal universitetsmuseet/NIKU

- avklare praktiske forhold, etc., med tiltakshaveren, og inngå kontrakt
- gjennomføre særskilt granskning i tråd med vedtatt prosjektplan og budsjett
- kontakte Riksantikvaren ved ev. avvik fra prosjektplan/budsjett
- varsle Riksantikvaren umiddelbart når granskningene i felt er avsluttet (brev, e-post, ev. telefon)
- for universitetsmuseet: oppdatere beskrivelsen i Askeladden og ev. endre kulturminnets vernestatus
- for NIKU: oppdatere MABYGIS
- sette opp regnskapet i Riksantikvarens budsjettmal, tilgjengelig på [Riksantikvarens nettsider](#), som sendes tiltakshaveren og Riksantikvaren, som hovedregel innen 18 måneder etter at utgravningen i felt er avsluttet
- oversende utgravningsrapporten til tiltakshaveren, Riksantikvaren, fylkeskommunen og ev. andre berørte eller interesserte, som hovedregel innen 18 måneder etter at utgravningen i felt er avsluttet

MYNDIGHET OG ARBEIDSOPPGAVER

Riksantikvaren

- har myndighet til å gi tillatelse til inngrep i automatisk fredete kulturminner (dispensasjon)
- mottar søknad om inngrep i særskilte arkeologiske kulturminner fra middelalder (de åtte middelalderbyene, kirker- og kirkesteder, klostre og borganlegg)
- bestiller ved behov prosjektplan og budsjett for gransking fra NIKU
- mottar søknad om inngrep i øvrige automatisk fredete kulturminner fra fylkeskommunen/Sametinget, samt fra universitetsmuseet, med tilrådinger
- sender ev. foreløpig svar til søkeren
- innhenter tilleggsopplysninger ved behov
- gjennomfører befarings ved behov, og i samråd med fylkeskommunen/Sametinget
- fatter vedtaket etter kulturminneloven § 8 første ledd, og fastsetter ev. vilkår som beskriver hvordan tiltaket kan gjennomføres, om det må foretas arkeologiske utgravninger, etc.
- nevner i vedtaket det universitetsmuseet/ NIKU som skal gjennomføre granskings, i tråd med ansvarsforskriften kapittel 1 § 2 og kapittel 2 § 4
- sender vedtaket til tiltakshaveren, med kopi til fylkeskommunen/Sametinget og universitetsmuseet/NIKU, samt i noen tilfeller kommunen og andre berørte
- mottar ev. klage på vedtaket
- forbereder klagesaken for Klima- og miljødepartementet, ev. omgjør sitt eget vedtak
- meddeler tiltakshaveren skriftlig at granskings i felt er avsluttet (ferdigmelding), snarest mulig etter å ha mottatt melding fra universitetsmuseet/ NIKU, med kopi til fylkeskommunen, universitetsmuseet/NIKU og ev. kommunen
- er som dispensasjonsmyndighet ansvarlig for å føre tilsyn med gjennomføringen av arkeologiske granskinger og å kvalitetskontrollere sluttrapporter og regnskap fra utgravningene

Klima- og miljødepartementet

- fatter endelig avgjørelse i en klagesak

Foreløpig svar

I noen tilfeller kan det ta uforholdsmessig lang tid før Riksantikvaren kan fatte vedtak, eller at saken ikke kan behandles innen den fristen som er oppgitt i søknaden. I slike tilfeller skal Riksantikvaren sende ut foreløpig svar til søkeren, eventuelt til regional forvaltning som er i kontakt med søkeren, jf. forvaltningsloven § 11 a siste ledd.

Det gjøres rede for grunnen til at saken ikke kan ferdigbehandles tidligere. Så vidt mulig opplyses det om når vedtaket kan ventes.

OM «ARKEOLOGIVEILEDEREN»

Saksbehandling i arkeologi. Veileder («arkeologiveilederen») omhandler saksbehandlingsrutiner for forvaltningen av automatisk fredete kulturminner. Dette er en revidert utgave av den første veilederen fra 2006-2008.

Formålet med veilederen er å sikre en god og enhetlig forvaltning av arkeologiske kulturminner.

Hvem er veilederen for?

«Arkeologiveilederen» er ment som et hjelpemiddel for saksbehandlere i kulturminneforvaltningen. Veilederen er også relevant for kommuner, grunneiere og tiltakshavere.

Hva inneholder veilederen?

Veilederen redegjør for de ulike forvaltningsorganers arbeidsoppgaver. I tillegg forklares spesielle begreper og formuleringer som er brukt i lovteksten.

Veilederen er utformet etter [kulturminneloven](#) og [ansvarsforskriften](#), og den består av flere løsark om et utvalg bestemmelser i kulturminneloven. Pr. i dag er dette kulturminneloven §§ 4, 6, 8, 9 og 10, samt en kort begrepsavklaring.

Hvor finner jeg veilederen?

Veilederen er tilgjengelig på Riksantikvarens [nettsider](#).

Sentrale kilder henvist til i teksten, med nettsadresser

- [Ansvarsforskriften](https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1979-02-09-8785), <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1979-02-09-8785>
- [Askeladden](https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Data-og-tjenester/Askeladden), <https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Data-og-tjenester/Askeladden>
- [Forvaltningsloven](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10), <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1967-02-10>
- [Kulturminneloven](https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50), <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>
- [Retningslinjer for prøveprosjekt vedrørende delegering av midlertidig myndighet i visse saker i henhold til kulturminneloven § 8 første, andre og fjerde ledd](https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Dispensasjon-for-inngrep-i-arkeologiske-kulturminner/Delegering-av-myndighet), <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Dispensasjon-for-inngrep-i-arkeologiske-kulturminner/Delegering-av-myndighet>
- [Saksbehandling i arkeologi. Veileder](https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Saksbehandling-i-arkeologi) («arkeologiveilederen»), <https://www.riksantikvaren.no/Tema/Arkeologiske-kulturminner/Saksbehandling-i-arkeologi>
- [Søknad om tillatelse til inngrep i automatisk fredet kulturminne etter kulturminneloven § 8 første ledd](https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Soeknadsskjema) (søknadsskjema), <https://www.riksantikvaren.no/Veiledning/Soeknadsskjema>